

ВИКЛИКИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті здійснено оцінку необхідності, умов та можливостей реформування податкової системи України. Досліджено концептуальні, теоретичні та практичні питання побудови ефективної податкової системи. Здійснено аналіз існуючої податкової системи, визначено потреби та окреслено перспективи реформування податкової системи України в період економічної кризи та військових дій. Надано пропозиції щодо гармонізації податкової системи України, використовуючи урядові ініціативи.

Ключові слова: податкова система, концепції та принципи оподаткування, податкова реформа, адміністрування податків, податкові важелі.

P. G. IZHEVSKIY

Khmelnytsky National University

THE REFORMING CHALLENGES OF THE TAX SYSTEM OF UKRAINE

In the article the estimation of the necessary, conditions and opportunities of reforming of the tax system of Ukraine. Conceptual, theoretical and practical issues of building an effective tax system. The analysis of the existing tax system, the needs have been identified and outlined prospects of reforming the tax system of Ukraine in the period of economic crisis and war. Submitted proposals on harmonization of the tax system of Ukraine in key government initiatives. Given the lack of funds for social spending and military spending, the government will be able to make any effective tax reform. A set of reforms that will be implemented in close cooperation with the public sector and business, will provide for the deregulation of business, eradication of corruption, the creation of a favourable business and investment climate.

Keywords: the tax system, the concepts and principles of taxation, tax reform, tax administration, tax levers.

Постановка проблеми. Ідея Євроінтеграції, викликана прагненнями українського суспільства, зрушила з місця після підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Згаданий документ задав пріоритети як зовнішньої, так і внутрішньої політики України, головними завданнями якої є досягнення членства в ЄС. Ключовим серед них є впровадження нової системи управління державними фінансами, серед якої виділяється підсистема наповнення – податкова система. Зауважимо, що в побудові податкової системи України були використані норми європейського податкового законодавства, проте загалом за своєю суттю вона далеко відрізняється від європейських податкових систем через відсутність цілісної концепції.

За період існування незалежної української держави здійснювалися неодноразові спроби вдосконалити систему оподаткування шляхом проведення реформ, проте здійснювалося це не у вигляді процесу з окресленими часовими рамками, а нагадувало перманентний стан, в якому Україна перебувала більше 20 років.

Відтак проведення ефективної податкової реформи в Україні залишається актуальною проблемою нинішньої влади.

Мета статті полягає в дослідженні умов, можливостей та напрямів проведення податкової реформи в Україні в умовах економічної кризи та військових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці теоретичних основ, проблем та шляхів реформування податкової системи присвячено багато робіт відомих українських науковців, а саме: З.С. Варналія, О.Д. Василюк, А.І. Даниленка, А.І. Крисоватого, Г. Нагорняк [8], М.І. Савлука, О.А. Фрадинського, С.І. Юрія та інших. Проте, незважаючи на спрацьованість даного напрямку дослідження, існує ціла низка не розкритих питань та суперечностей. До того ж назріле питання реформування податкової системи має здійснюватися в умовах нових реалій розвитку українського суспільства, політики, економіки та демократії.

Основний виклад матеріалу. В загальному, проведення податкової реформи торкається наступних питань:

- які напрямки (складові, елементи) податкової системи потрібно реформувати, тобто концептуальні недоліки існуючої податкової системи;
- чи доцільно проводити податкову реформу в умовах економічної кризи та військової агресії, тобто час та доцільність проведення;
- які втрати в наповненні бюджету принесе податкова реформа, які надходження принесе проведення податкової реформи та в якому періоді (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий);
- позитивні наслідки реформи.

Вважаємо, що до основних концептуальних недоліків існуючої податкової системи України необхідно віднести нехтування основними принципами оподаткування, які були закладені більш ніж 150 років назад, та потребують впровадження на теренах України. Серед них нарахування, адміністрування та

стягування податків не повинно підштовхувати до їх уникнення платниками. В Україні існує 22 податки, ставки по яких досить високі [1]. Виходячи з цього, зазначимо, що урядові ініціативи щодо зменшення кількості податків з 22 до 9 наразі актуальні, проте вони нівелюються маскуванню ліквідованих податків в складі тих, які залишаються. В таблиці 1 надано запропоновані зміни щодо зменшення кількості податків.

Таблиця 1

Запропоновані зміни щодо зменшення кількості податків в Україні [1]

Скасовуються	Трансформуються	Переведення податків із загальнодержавних до місцевих
<ul style="list-style-type: none"> - збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; - збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу за природний газ для споживачів усіх форм власності; - рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктоводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України; - збір за місця для паркування транспортних засобів; - туристичний збір; - збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства 	<ul style="list-style-type: none"> акцизний податок, збір за першу реєстрацію транспортного засобу, екологічний податок (з палива), збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії виробленої кваліфікованими когенераційними установками – акцизний податок; екологічний податок (крім палива), збір за спеціальне використання лісових ресурсів – екологічний податок; плата за користування надрами, збір за користування радіочастотним ресурсом України, збір за спеціальне використання води – рентна плата; податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плата за землю – податок на нерухоме майно; єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок – єдиний податок 	<ul style="list-style-type: none"> Податок на нерухоме майно Фіксований сільськогосподарський податок

Аналіз запропонованих змін свідчить, що окремі податки та збори пропонуються включити в акцизи – екологічний податок, збір за першу реєстрацію авто та збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на теплову енергію. Інші – плату за землю та податок на нерухоме майно – об'єднати в єдиний податок на нерухомість. Зауважимо, що існуючий принцип сплати податку на нерухоме майно, передбачений діючим Податковим кодексом, несправедливий, оскільки плата прив'язана не до вартості квартир, а до їх площі.

Фіксований сільськогосподарський податок згідно з планом реформування податкової системи пропонується включити до складу єдиного податку та передати надходження від нього місцевим бюджетам, а його застосування звужити. Передбачається більше 50% підприємств, які сплачують фіксований сільгосподаток позбавити цього права [1]. Мотивація обмеження спеціального оподаткування для сільгоспвиробників в ініціативах базується на необхідності позбавити пільг великі агрохолдинги. Проте, вважаємо, що скасування цього податку для великих сільськогосподарських виробників – крок передчасний, оскільки руйнує конкурентні можливості українських продуктів на європейському ринку у найбільш відповідальний для них момент. Назвемо основні аргументи проти обмеження дії фіксованого сільськогосподарського податку:

- європейське аграрне виробництво дотується різними механізмами;
- максимально успішною у просуванні на європейських ринках протягом 2014 року є продукція, яка продовжує завойовувати нові ринки;
- європейські виробники продуктів харчування отримали заборону на імпорт своєї продукції у Росію, що призведе до інтенсивного пошуку інших споживачів. Відтак, конкуренція в згаданій сфері для наших виробників значно посилиться.

Отже, передчасні дії з обмеження фіксованого сільськогосподарського податку не на часі та можуть суттєво обмежити просування української харчової промисловості. До того ж, зміст угоди про асоціацію з ЄС жодних вимог до України щодо оподаткування не висуває.

Аналіз запропонованих змін щодо кількості податків в Україні показав, що тут діє принцип «від перестановки доданків сума не зміниться», тобто від їх об'єднання та нових назв податків сума їх надходжень та ефективності податкової системи не покращиться, відтак зазначені вище пропозиції реформування неефективні.

В системі реформування податкової системи України потрібно перебороти бажання населення «бути бідним». Не секрет, що українська податкова та бюджетна система взаємопов'язані, а всі реформи в першій проводилися задля «латання дірок» в другій. Відтак всі реформування податкової системи в минулому зводилися до того, щоб максимізувати збір коштів до бюджету, з якого збільшити виплати (пільги, субсидії) пільговикам – фірмам-монополістам та на пільги власникам посвідчень. Зазначимо, що населення намагається всіма способами приховати свої доходи, оскільки держава забирає більшу частину заробленого. Законодавчі реалії сьогодення суттєво зменшують доходи населення за допомогою саме податкових важелів. Так, неважко підрахувати, що на початку формування фонду оплати праці із заробітної плати працюючих «відрізається» її частина у вигляді Єдиного соціального внеску в розмірі 36,79–49,7%. В подальшому сплачується ще 15% податку на доходи фізичних осіб. Загалом, працююча особа віддає державі від 51,79 до 64,7% свого доходу. Проте, в подальшому будь-яка покупка зменшує отриману заробітну плату на 20% за рахунок ПДВ, який включається до ціни всіх товарів, а також акцизів, які встановлені на найбільш «прибуткові» товари. Не дивно, що за таких обставин як працівники, так і законодавці діють в одному руслі. Перші воліють отримувати більшу заробітну плату в «конверті» ніж меншу офіційну, другі – її виплачувати у такій формі, щоб стимулювати працівників отримувати більший дохід. Така ситуація складається на фоні щорічного збільшення пільговиків та зростання пенсій, громадяни бажать отримувати мізерні доплати від держави та за допомогою довідок збільшувати їх кількість. Завдання держави – спрямувати енергію громадян на пошук роботи, а не на «вибивання» довідок на пільги, пенсії та доплати. До того ж пенсії можуть зростати лише на фоні суттєвого зростання заробітних плат. Таким чином, в системі реформування податкової системи – найголовніше реформувати порядок нарахування та величину ЄСВ, тим самим збільшуючи стимули до праці, купівельну спроможність громадян як шлях до запуску «маховика» національної економіки. Серед ініціатив зміни ЄСВ пропонується дві схожі моделі, які різняться між собою лише розмірами внесків. Перша модель передбачає зростання ЄСВ для мінімальної заробітної плати з бази 36,76% до 37% або 41%, а з інших сум ЄСВ буде нараховуватися в значно менших пропорціях – 19% або 15% [3]. Звичайно, такі пропозиції теоретично дозволяють вивести доходи з «тіні», але з іншого боку вони торкаються аспекту соціальної справедливості, оскільки мінімальна заробітна плата становить 1218 грн (відповідає мінімальному прожитковому мінімуму в 1218 грн), отже ставка максимум 37% пропонується щодо доходів у межах прожиткового мінімуму, тоді як зниження ставки відповідає доходам більшим за прожитковий мінімум. У чому справедливість? В такому ж руслі пропонується введення прогресивної шкали під час сплати податку з доходів фізичних осіб від 10% до 20% у шести інтервалах, що має на меті виведення доходів з «тіні». Проте, такі пропозиції насправді є причиною махінацій в оподаткуванні, оскільки від більшої бази оподаткування при застосуванні лінійної ставки податку сплачується більше. Для прикладу, 15% від 1 тис. грн і 15% від 10 тисяч грн не однакові. Звідси, необгрунтовано виглядає пропозиція ввести прогресивну шкалу з оподаткування доходів фізичних осіб. Зауважимо, що схожі дії проводилися при оподаткуванні пасивних доходів на весні 2014 року, проте показали свою неефективність та були відмінені. Отже, постає проблема в правильності уніфікації, зазначених вище, ставок оподаткування.

Стосовно адміністрування податків, то в ініціативах запропоновано єдиний звітний період – квартал. Таке впровадження зменшить кількість звітності за рядом податків, проте не зменшить кількість платежів. За ініційованими урядом спеціальними рахунками платники ПДВ платитимуть цей податок не за декларацію, а перед наданням податкових накладних, тобто постійно. Отже, право на податковий кредит виникатиме не щомісячно, а щоквартально. Зрозуміло – сплачуватися ПДВ буде раніше, а право на повернення виникатиме пізніше, а відтак суттєво вплине на умови ведення бізнесу. Позитивним моментом виступає перспектива об'єднання статистичної та податкової звітності, сформувавши таким чином єдине вікно для звітності.

Щодо можливостей проведення податкової реформи, то в умовах нестачі коштів на соціальні потреби та військові витрати, уряд буде неспроможний провести будь-яку ефективну податкову реформу, оскільки одразу виникне дефіцит бюджету, який буде нічим замінити. Зокрема, успіх реформи може бути забезпечений в частині зменшення ставок ЄСВ, що потребуватиме компенсаторів збитків та в свою чергу призведе до розбалансованості бюджету, оскільки навіть додаткові надходження від введення диференційованих ставок податку на доходи фізичних осіб не зможуть навіть на 50% компенсувати втрати у випадку реалізації будь-якого із запропонованих сценаріїв реформи ЄСВ.

До того ж, реальною перепорою на шляху реалізації реформи може стати Міжнародний валютний фонд, який останнім часом надає суттєву фінансову допомогу Україні, проте традиційно ставить жорсткі вимоги до дефіциту бюджету та дефіциту Пенсійного фонду.

Висновки. Вважаємо, що запорукою успіху податкової реформи є короткий термін її проведення та контроль і участь громадськості в подальшій долі концепції реформування на всіх етапах її реалізації. Останні ініціативи української влади дають підстави вважати, що податкова реформа все-таки буде реалізована у відносно короткий проміжок часу. Концепція має стати першим кроком до змін та окреслити найважливіші параметри реформи. В найближчій перспективі розробка детальної стратегії, яка міститиме механізм реалізації запропонованих новацій, та прийняття потрібних економічних законів. По суті, українське суспільство дочекалось обіцяних новацій з основних напрямків податкової реформи: спрощення

податкової системи, зокрема зменшення кількості податків та зборів до 8; перегляд ставок ПДВ та ЄСВ; гармонізація податкового та бухгалтерського обліку до вимог МСФЗ; побудова партнерських відносин між податковими органами і платниками; стимулювання бюджетної децентралізації та уніфікації соціальних фондів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що реформи не бувають привабливими, особливо в сфері оподаткування, проте важливо не обмежуватися виключно податковою реформою, оскільки вона не може впроваджуватися окремо від інших реформ, зокрема: реформи банківського та фінансового сектору, бюджетної реформи, адміністративної реформи, антикорупційної реформи. Лише комплекс реформ, який буде реалізований у тісній співпраці з громадським сектором та бізнесом, дасть можливість забезпечити дерегуляцію бізнесу, викорінення корупції, створення сприятливого підприємницького та інвестиційного клімату.

Література

1. Бочі А. Податковій реформі – широкий діалог [Електронний ресурс] / А. Бочі // Офіційний сайт видання «Економічна правда». – Режим доступу : http://www.epravda.com.ua/columns/2014/07/21/477275/view_print/
2. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зміни ставок деяких податків і зборів [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50311
3. Дубровський В. Прибутковий податок [Електронний ресурс] / В. Дубровський // Офіційний сайт газети «Дзеркало тижня. Україна». – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/finances/pributkoviy-podatok-.html>

References

1. A. Bochi Podatkoviy reformi – shirokiy dialog// Ofitsiyiy sayt vidannya «Ekonomiczna pravda» [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.epravda.com.ua/columns/2014/07/21/477275/view_print/
2. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Podatkovogo kodeksu Ukrayini schodo zmini stavok deyakih podatkiv i zboriv // Ofitsiyiniy sayt Verhovnoyi Radi Ukrayini [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50311
3. V. Dubrovskiy Pributkoviy podatok // Ofitsiyiniy sayt gazet «Dzerkalo tizhnya. Ukrayina» [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://gazeta.dt.ua/finances/pributkoviy-podatok-.html>

Надійшла 05.09.2014; рецензент: д. е. н. Хрущ Н. А.